

ТЕОРІЯ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОЦЕСУ

УДК 378.147:159.98

Сяоянь Цзян

кандидат педагогічних наук, доцент,
Центр міжнародної та порівняльної педагогіки,
Китайська академія педагогічних досліджень,
м. Пекін, Китай

Су Сяо

професор, НДІ міжнародної та порівняльної педагогіки,
Пекінський педагогічний університет,
м. Пекін, Китай

ІДЕЇ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО ТА СУЧАСНА ШКІЛЬНА ОСВІТА КНР

У статті із залученням великої кількості статистичних і аналітичних даних розкривається стан середньої освіти у Китаї. Поданий кризь призму кількісних показників, він свідчить про значний її розвиток протягом останніх 20-30 років. На цьому тлі розглядається феномен перекладу та обсягів видання творів українського педагога Василя Сухомлинського в КНР, а також вплив його ідей на діяльність загальноосвітньої школи, підготовку майбутніх учителів, науково-педагогічних кадрів.

Ключові слова: педагогічні ідеї; розвиток освіти; шкільна освіта.

Вступ. Василь Олександрович Сухомлинський для мільйонів китайських вчителів – найбільш популярний та найулюбленіший закордонний педагог. Перші дві статті В. О. Сухомлинського були опубліковані в нашій країні у 1950-і роки, але широке ознайомлення з його ідеями відбулося після того, як Китай перейшов до політики Реформ і зовнішньої відкритості у 1978 році, коли необхідність реформування освіти зумовила зростання наукової та практичної зацікавленості щодо вивчення досвіду інших країн. Тоді у сфері освіти Китаю розпочалися процеси активного вивчення, узагальнення й адаптації закордонних педагогічних ідей і концепцій. У процесі цих пошуків розкрилася спадщина Василя Олександровича Сухомлинського. Таким чином, у часовому вимірі поширення ідей В. О. Сухомлинського майже співпадає з процесами кардинальних реформ у Китаї.

Мета статті: на основі статистичних й аналітичних даних, а також педагогічних ідей В. О. Сухомлинського розкрити стан освіти у Китаї.

Розвиток шкільної освіти у Китаї. Протягом понад 30 останніх років у Китаї відбулися великі зміни всіх сторін життя суспільства. І насамперед – у сфері економіки. Так, з 1978 по 2014 рр. середній темп зростання внутрішнього валового продукту (ВВП) Китаю збільшився на 9,8% (див. Рис. 1). ВВП Китаю у 2014-му році дорівнював 10 360 1 млрд.

доларів США і займав друге місце у світі. Це – у 2 рази більше, ніж відповідний показник Японії та в 5 разів більше, ніж темпи зростання ВВП Індії. Якщо у 1977 році частка ВВП Китаю становила 2,1% світового ВВП, то у 2013 році – вже 12,1%.

Швидкий розвиток економіки вплинув на розвиток освіти, насамперед – на її фінансування. Частина державного бюджету, що спрямовується на освіту, з кожним роком зростає. У 1995 році він становив 187,8 млрд. юанів, а у 2012 – 2769,6 млрд. юанів, тобто збільшився у 15 разів (див. Рис. 2).

Співвідношення кількості школярів, що припадає на одного вчителя, вважається основною характеристикою організації освітнього процесу у школі.

Цілковита кадрова забезпеченість дозволяє вчителям краще організувати індивідуальну роботу з кожним учнем, враховуючи його здібності та рівень розвитку, а також передбачає, що вчитель буде витрачати менше часу на вирішення організаційних і дисциплінарних питань. Хоча кількість учнів, що припадає на одного вчителя, у початковій школі (1-6 класи) ще значно поступається середньому показникові у країнах Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) – 9 учнів на одного вчителя, – протягом останніх років цей показник вже значно покращився. Так, у 1977 році в Китаї на одного вчителя початкових класів припа-

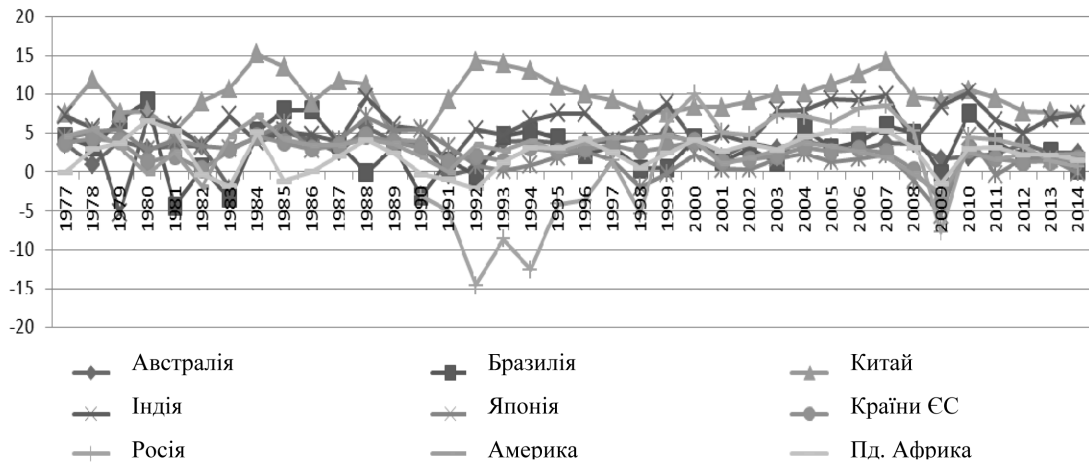

Рис. 1. Зростання ВВП Китаю (порівняно з країнами БРІКС та деякими іншими країнами)
(Джерело: Indicators)

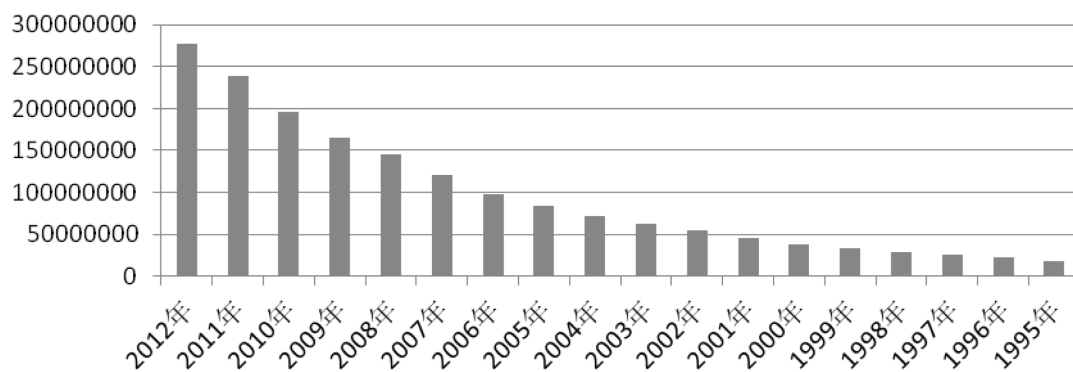

Рис. 2. Збільшення витрат на освіту (10 тис. юанів, 1 долар $\approx$ 6,5 юанів)
(Джерело: National data)

дало 24 учні, а у 2013 – 17, що майже відповідає середньому показникові у країнах ОЕСР (приблизно 16 учнів на одного вчителя). У 2003 році в середніх класах першого ступеня (7-9 класи) на одного вчителя припадало 19 учнів, у 2013 році – 16, а в середніх класах другого ступеня (10-12 класи) – 13, що вже відповідає середнім показникам у країнах ОЕСР (приблизно 13 учнів на одного вчителя). Цілком зрозуміло, що це – тільки середній показник, оскільки існує велика різниця між окремими школами (див. Рис. 3).

Крім змін у матеріальному і кадровому забезпеченні шкільної освіти з 1977 року у країні

4 рази змінювався зміст навчання з метою покращення якості освіти. Як наслідок, шанхайські школярі два рази поспіль займають перше місце за результатами PISA (Program for International Student Assessment). За рівнем оцінки досягнень з трьох предметів – математики, читання, природничих наук – китайські школярі займають перше місце, тобто мають значно вищі бали, ніж школярі США. У площині визначення рівня математичної грамотності китайські школярі проявляють себе краще, ніж у випадках оцінювання з інших предметів.

Вдосконалення шкільної освіти грає значну роль у процесі розвитку людського потенціалу

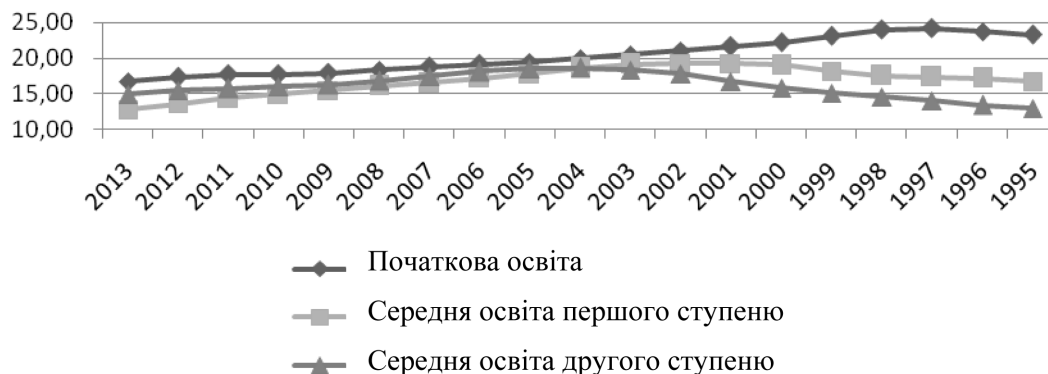

Рис. 3. Співвідношення кількості учнів, що припадає на одного вчителя

країни. Грамотність населення віком понад 15 років постійно зростає. Так, на початку 1980-х років грамотність цієї категорії населення сягала 65%, а у 2010 році вона вже становила понад 95%.

Частка населення віком від 15 до 65 років, яке має середню освіту, постійно збільшується. У 1970 році вона становила тільки 22%, а у 2010 році – вже приблизно 66%, що значно більше, ніж у Бразилії та Індії, які також є країнами-членами БРІКС (див. Рис. 4).

Відповідно до Індексу розвитку людських ресурсів, що визначається ЮНЕСКО (різні показники розвитку країни узагальнюються як середнє геометричне у діапазоні від 0 до 1), Китай швидко розвивається. У 1990 році індекс розвитку людських ресурсів у нашій країні становив тільки 0,495, а у 2012 році – вже 0,699, але все ще поступається відповідним показникам Росії та Бразилії (див. Табл. 1).

Таблиця 1.

Індекс розвитку людського потенціалу у Китаї
(порівняно з деякими іншими країнами)
(Джерело: HDI – Human Development Index)

Країни	1990 р.	2012 р.	
	оцінка	оцінка	місце
Китай	0,495	0,699	101
Бразилія	0,590	0,730	85
Індія	0,410	0,554	136
Південна Африка	0,621	0,629	121
Росія	0,730	0,788	55

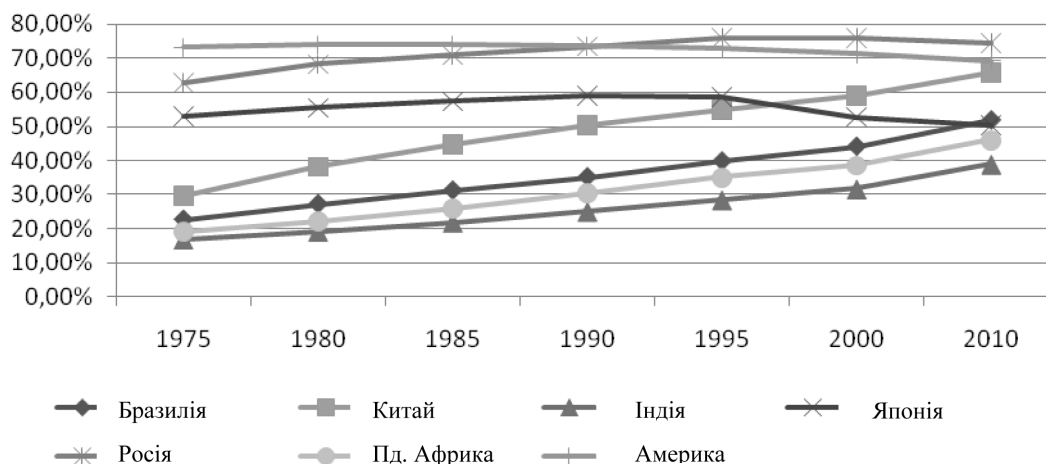
Отже, підбиваючи підсумок, можна зазначити, що шкільна освіта у Китаї протягом останніх 30 з лишком років швидко розвивалась кількісно і якісно, що вплинуло на рівень розвитку людських ресурсів. Але сьогодні все ще існує низка невирішених проблем щодо освіти і виховання молоді. Деякі з них були розв'язані протягом

попередніх років, деякі виникають у процесі реформування. Існують також проблеми, які, напевне, чинять більш значний вплив на молоде покоління, ніж матеріальне забезпечення. Їх вирішення китайські педагоги намагаються знайти, спираючись на наукову спадщину В. О. Сухомлинського.

Поширення спадщини В. О. Сухомлинського у Китаї. Останні 30 з лишком років стали періодом поширення педагогічних ідей В. О. Сухомлинського та їх впровадження у китайське педагогічне й освітнє середовище. Проведені дослідження свідчать, що найбільш ранніми перекладами китайською мовою були дві його статті про трудове виховання, опубліковані наприкінці 1950-х років. Але масового розповсюдження педагогічних ідей В. О. Сухомлинського набули тільки у 1980-х роках, після публікації низки його програмних праць.

Фонди Державної бібліотеки демонструють, що в Китаї різними видавництвами видано 52 книги В. О. Сухомлинського, у тому числі перевидання та видання іншими мовами. Найбільш значущі публікації з'явилися в 1980-ті роки. Їх було 34. Питома вага творів українського педагога, опублікованих протягом цього десятиліття, становить приблизно 60% усіх його праць, виданих у Китаї. Протягом 1990-х років було здійснено 8 видань (14% усього наукового доробку педагога, опублікованого у Китаї); протягом першого десятиліття ХХІ століття їх кількість зросла до 11, що становить 19% усіх публікацій праць українського педагога у нашій країні; з 2010-го року піднялася нова хвиля публікацій праць В. О. Сухомлинського – видавництва взяли до їх перевидання (див. Рис. 5).

Видавництва, які публікують праці В. О. Сухомлинського, розташовані на всій території Китаю: на півночі – у Внутрішній Монголії (автономний район на півночі КНР); на півдні – у провінції Гуансі; на заході – у Сіньцзян-Уйгурському автономному районі. Праці В. О. Сухомлинського видаються не лише китайською мовою, але й мовами національних меншин – монгольською, уйгурською, казахською (див. Рис. 6).

Рис. 4. Частка населення віком від 15 до 65 років, яке має середню освіту (порівняно з країнами БРІКС та деякими іншими країнами) (Джерело: Indicators)

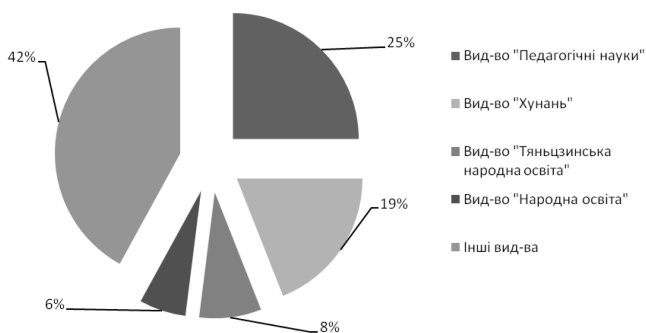

Рис. 7. Видання праць В. О. Сухомлинського різними видавництвами

неофіційних видань. Вони складаються з творів або фрагментів творів педагога, виконані у формі книги і призначаються для досягнення науково-пізнавальних цілей, викладання або внутрішнього обміну.

Зі збільшенням випуску праць В. О. Сухомлинського наші педагоги все глибше знайомляться з його спадщиною. Вони не тільки читають його книги, сприймають ідеї, але й приступили до дослідження його творчості, публікують відповідні статті у наукових журналах.

Сьогодні пошук наукових статей і дипломних робіт за ключовим словом на сайті «Фунда» показує, що 6097 статей і 201 дипломна робота присвячені ідеям В. О. Сухомлинського або ж значною мірою з ними пов'язані. Це – статті, що опубліковані з кінця 1970-х років до сьогоднішнього дня. Найбільшу їх кількість було опубліковано протягом першого десятиліття ХХІ століття (приблизно 60% загального числа). З 2011 року до 2015 року, тобто протягом наступної п'ятирічки, частка новодруків педагога у загальному їх обсязі зменшилася до 19%, що відповідає аналогічному показникові 90-х років ХХ століття (див. Рис. 8). Це є переконливим доказом того, що ідеї В. О. Сухомлинського з часом не втрачають своєї привабливості для наших педагогів, а навпаки – свідчать про те, що освітяни Китаю захоплюються ними, все глибше їх вивчають і працюють над темами, пов'язаними з іменем та ідеями українського педагога.

Провівши аналіз наукових тем за ключовими словами, легко дійти висновку, що дослідників найбільше цікавлять погляди В. О. Сухомлинського на педагогічну освіту та професійний розвиток учителів (1659 публікацій, що значно більше, ніж кількість публікацій з іншої тематики). Решта публікацій присвячені питанням естетичної освіти, виховання любові, сімейного і гармонійного виховання, етичного і морального виховання, виховання дітей з особливими потребами, управління школою, трудового виховання тощо.

Більша частина статей або ж розкривають ідеї педагога, або ж були написані директорами та вчителями, які прагнуть працювати так, як працював В. О. Сухомлинський.

У нас у країні на спадщині В. О. Сухомлинського виросла група директорів, які блискуче працюють,

впроваджуючи його ідеї в педагогічну практику, і досягли великих успіхів. Наші учні також добре знають В. О. Сухомлинського – його «Лист до дочки» включено до навчальних матеріалів з мови і літератури.

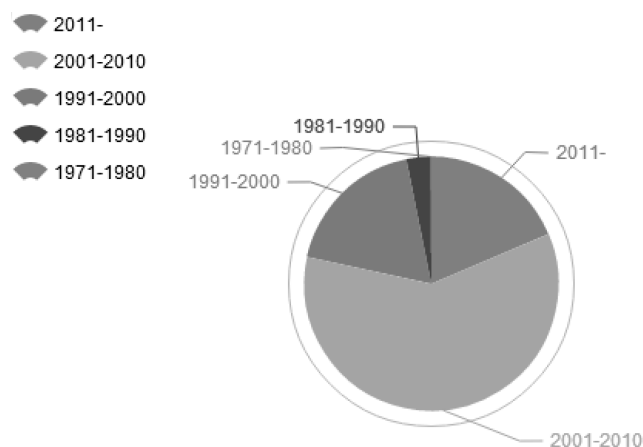

Рис. 8. Публікації статей, присвячених ідеям В. О. Сухомлинського

Актуальність підходів В. О. Сухомлинського для сучасних шкіл Китаю. Протягом останніх тридцяти з лишком років у нашій країні процеси формування освіти супроводжуються пошуком і вивченням досвіду інших країн, ідей закордонних педагогів, серед яких одне із провідних місць посідає В. О. Сухомлинський. Поширення спадщини В. О. Сухомлинського у Китаї ми пов'язуємо з такими причинами та процесами.

По-перше, гуманізм В. О. Сухомлинського, його увага до внутрішнього світу кожної особистості, емоційна насиченість виховання. Своім девізом «СЕРЦЕ ВІДДАЮ ДІТЯМ» і своєю діяльністю він завоював серця дуже великої кількості китайських педагогів, витримав випробування часом. Надзвичайно важливо, що його педагогічні ідеї ґрунтуються на реальному житті, на ґрунті плідної практики. Його мова проста, зрозуміла, щира і захоплююча, його легко читати й розуміти.

По-друге, унікальність ідей В. О. Сухомлинського надихнула наших педагогів. Китайські авторитетні професори і мудрі педагоги відкрили, вивчили, полюбили, а потім і поширили його ідеї у своїх дослідженнях. Завдяки таким ученим і педагогам, як Гу Минь-юань, Бі Шу-джі, Ван І-гао, Ду Дяньгунь, Сяо Су (Сяо Су, 1998) та іншим, які провадять дослідження у області порівняльної педагогіки, радянської педагогіки, історії світової педагогіки, величезна кількість учителів познайомилась з ідеями В. О. Сухомлинського.

Перша серія дослідницьких праць була видана на початку 1990-х років. У них системно репрезентовані педагогічні ідеї В. О. Сухомлинського. До числа цих праць насамперед належать такі монографії: «В. О. Сухомлинський і його теорія всебічного розвитку особистості» (автори – професори Пе-

кінського педагогічного університету Бі Шу-джи та Ван І-гао, 1991 р.); «Система теоретичної педагогіки В. О. Сухомлинського» (автор – спеціаліст з історії педагогіки, професор Пекінського педагогічного університету Ван Тянь-ї, 2003 р.); «Дослідження напрямів у освіті Радянського Союзу» (автор – спеціаліст у сфері порівняльної педагогіки, професор Хуадунського педагогічного університету Ду Дянькунь, 1993 р.).

Завдяки цим працям, що написані авторитетними професорами і мудрими педагогами, численні вчителі познайомилися з ідеями В. О. Сухомлинського одразу ж після проголошення політики Реформ і зовнішньої відкритості нашої країни. Дехто з них, наприклад, Гу Мін-юань, Ван І-гао і Сяо Су (Сяо Су, 2009) працюють над впровадженням спадщини В. О. Сухомлинського у педагогічну практику. Для досягнення цієї мети вони не тільки пишуть наукові праці, присвячені ідеям В. О. Сухомлинського, але й організують конференції, беруть участь у обговоренні з директорами і вчителями.

По-третє, певний внесок у розвиток популяризації ідей В. О. Сухомлинського у Китаї робить Національна академія педагогічних наук України у особі Ольги Василівни Сухомлинської, дочки педагога. Починаючи з 1996 року вона кілька разів побувала у Китаї. Під час кожного свого приїзду до нашої країни вона ділиться з китайськими педагогами своїми знаннями про спадщину В. О. Сухомлинського, а також цікавими сюжетами щодо його роботи, спілкування з дітьми й учителями. Участь О. В. Сухомлинської, інших українських дослідників і вчителів-практиків у наукових форумах і конференціях у Китаї, організація поїздок китайських педагогів до України та відвідини Павлишської школи надають стимулів для подальшого поширення ідей В. О. Сухомлинського у Китаї.

По-четверте, і це – головна причина, спадщина В. О. Сухомлинського актуальна для сучасної школи, для сучасних учителів і дітей. На фоні швидкого розвитку економіки прагнення людей до матеріальної забезпеченості робить відносини між людьми все більш опосередкованими, а самих людей – все більш відчуженими і байдужими один до одного.

До того ж, освіта, наразі більшою мірою орієнтована на успіх у навчанні, хоча з 2000 року освітня політика намагається переорієнтувати освіту на якісний розвиток особистості, в чому поки що суттєвих змін не досягла. Система

оцінювання роботи вчителя, що орієнтується на результат, примушує вчителів і школярів прагнути до оптимальної ефективності навчання, через що і вчителі, і учні зазнають психологічного та фізичного вигорання. Досить значна частина вчителів відчуває професійну втому.

У сучасній китайській школі багато чого змінилося на краще. І це зводиться не тільки до значного покращення інфраструктурного забезпечення, нових технологій навчання, але й до процесу зростання успішності учнів. А тим часом діти і педагоги відчувають все менше задоволення від перебування у школі. Немає тієї Школи радості, у якій В. О. Сухомлинський працював і про яку він писав.

Учитель – важлива фігура у шкільній освіті. Так, дослідження, яке було проведено у місті Ухань, показало, що більше половини вчителів відчувають професійну втому. Їй властиві емоційна сухість педагога, ігнорування індивідуальних особливостей школярів. Вона чинить досить сильний вплив на характер професійного спілкування вчителя, що й тягне за собою суперечності між учителями і школярами. Одне опитування у Шанхаї показало, що абсолютна більшість учителів вважають себе відповідальними за результати своєї праці, але водночас частка вчителів, які люблять свою професію, не досить оптимальна.

Відомо, що педагог – це професія, яка належить до типу відносин «людина-людина». Тому вона потребує першочергового застосування почуттів і емоцій. Виховання через любов – основна теза В. О. Сухомлинського. «Що у моєму житті було найголовнішим? Без роздумів відповідаю: любов до дітей» – це головна відповідь В. О. Сухомлинського на запитання, поставлене самому собі. І це запитання, і відповідь на нього примушують вчителів і студентів розмірковувати над сенсом і значенням своєї професії.

Висновки. Відповіді на численні гострі запитання вчителів можуть знайти у спадщині В. О. Сухомлинського. Саме тому серед усіх наукових статей і дипломних робіт, присвячених ідеям В. О. Сухомлинського, теми педагогічної освіти і професійного розвитку вчителів займають значне місце.

Недарма наші вчителі кажуть: сто разів читаю книги В. О. Сухомлинського, і кожного разу бачу і знаходжу нове.

Література

1. **Сяо Су** Ідеї Сухомлинського про управління школою та якість викладача / Су Сяо // Дослідж. порівн. педагогіки. – 1998. – № 6. – С. 14-16 (кит. мовою).
2. **Сяо Су** Поширення та вплив педагогічних ідей В. О. Сухомлинського у Китаї [Електронний ресурс]. – Режим доступу: library.udpo.org.ua/library_files/istoruk_ped_almanax/2009/2009_1_7.pdf.
3. **Indicators** [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://data.worldbank.org.cn/indicator>
4. **HDI – Human Development index** [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hdr.undp.org/en/data>
5. **National data** [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://data.sats.gov.cn/easyquery.htm?cn=CO1>

ИДЕИ В. А. СУХОМЛИНСКОГО И СОВРЕМЕННОЕ ШКОЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ КНР

Цзян Сяоянь, кандидат педагогических наук, доцент, Центр международной и сравнительной педагогики, Китайская академия педагогических исследований, г. Пекин, Китай.

Сяо Су, профессор, НИИ международной и сравнительной педагогики, Пекинский педагогический университет, г. Пекин, Китай.

В статье с привлечением большого количества статистических и аналитических данных раскрывается состояние образования в Китае. Представленный сквозь призму количественных показателей, он свидетельствует о значительном развитии системы образования в последние 15 лет. На этом фоне рассматривается феномен перевода произведений украинского педагога Василия Сухомлинского в КНР и влияние его идей на деятельность общеобразовательной школы, подготовку будущих учителей, научно-педагогических кадров.

Ключевые слова: педагогические идеи; развитие образования; школьное образование.

V. O. SUHOMLYNSKIY'S IDEAS AND MODERN SCHOOLING IN CHINA

Tszyan Syaoyan', Ph.D., Associate Professor, Center for International and Comparative Education, Chinese Academy of Pedagogical Studies, Beijing, China.

Syao Su, professor, Institute of International and Comparative Education, Beijing Pedagogical University, Beijing, China.

The article presents the state of secondary education in China involving a large number of statistical and analytical data, submitted through the prism of quantitative indicators. It shows a substantial growth over the past 20-30 years. On this background is seen the phenomenon of translation and publication of the volumes of Ukrainian educator Vasyl Sukhomlynsky in China, and the impact of his ideas on the activities of secondary school, training the future teachers and the teaching staff. The authors argue that the ideas of Sukhomlinsky do not lose its appeal for Chinese teachers. Instead, educators in China is increasingly admired them deepen their study. The circle of specialists working on topics related to the name and the ideas of Ukrainian educator is constantly expanding. It is emphasized that the basis of relevance heritage of V.O. Sukhomlinsky for modern Chinese school is humanism of Ukrainian educator, his attention to the inner world of each individual, focusing on the emotional intensity of the processes of education and training. In the article the idea that V.O. Sukhomlinsky won the hearts of a large number of Chinese teachers and withstood the test of time primarily due to its motto «I give my heart to the children.» This principle – the most appropriate algorithm for implementation of the state policy of China which since 2000 has tried to reorient education to focus on achieving academic excellence to provide qualitative personal development.

Keywords: development of education; pedagogical ideas; school education.

Стаття надійшла до редакції 03.03.2016

Прийнято до друку 31.03.2016